

Bojanovská, Tereza

Irština ve slovanské střední Evropě v raném středověku

Opera Slavica. 2024, vol. 34, iss. 2, pp. 219-223

ISSN 1211-7676 (print); ISSN 2336-4459 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/OS2024-2-19>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.81669>

License: [CC BY-SA 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

Access Date: 07. 03. 2025

Version: 20250223

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

<https://doi.org/10.5817/OS2024-2-19>

Irština ve slovanské střední Evropě v raném středověku

VYKYPĚL, B. *Irština ve slovanské střední Evropě v raném středověku*. Studia etymologica Brunensia. Praha: NLN, 2023, 56 s. ISBN 978-80-7422-923-7.

Historický politický útvar Velké Moravy, který existoval v období raného středověku (8.–10. století) představoval a dodnes představuje téma přitahující výzkumníky různých oborových zaměření. Zejména pak jazyková situace v rámci tohoto historického státního celku je dodnes předmětem studia a v případě českých lingvistů snad i jistou cestou k nalezení vlastních kořenů. Není tedy s podivem, že se stále odborníci k tomuto historickému období vrací.

Hovoříme-li o jazycích, de facto každému se Velká Morava asociuje se staroslověninou a misijním působením bratří Konstantina a Metoděje, později pak útlakem staroslověnštiny a šířením latiny. Méně známé jsou pak výzkumy jazykové situace Velké Moravy ještě před příchodem slovanských věrozvěstů. O existenci takových misí není však pochyb. Možné důkazy o působení cizích misionářů, hlavně irských, můžeme hledat, kromě dochované literatury, v materiální kultuře, např. architektuře – známá je monografická teze Josefa Cibulky¹ o iroskotském charakteru stavby kostela v Modré u Velehradu.^{2,3}

Irskými misemi a jejich lingvistickými aspekty se zabývala a dodnes zabývá řada historiků i lingvistů. Z českých jazykovědců a historiků můžeme jmenovat Františka Pokorného, Josefa Cibulku, Vladimíra Vavříňka, Františka Grause, ze zahraničních pak Michaela Lapidge či Thomase Charles-Edwardse. Profesor Pokorný působil na Univerzitě Karlově a jeho nejvýznamnějším dílem je *Staroslověnská gramatika*, která představuje jeden z klíčových zdrojů pro studium staroslověnštiny. V pracích Josefa Cibulky je pozornost soustředěna zejména na téma architektury a počátků křesťanství (včetně jeho šíření a rozvoje) na Velké Moravě. Vladimír Vavřínek, historik a byzantolog, publikoval mnoho monografií s byzantskou, cyrilometodějskou a velkomoravskou tematikou, včetně knihy *Církevní misie v dějinách Velké Moravy*.⁴ Profesor Lapidge (britský expert na latinskou literaturu) se ve svých studiích soustředí

- 1 Josef Cibulka – český filolog, slavista. Působil na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.
- 2 VYKYPĚL, B.: *Irština ve slovanské střední Evropě v raném středověku*. Studia etymologica Brunensia. Praha: NLN, 2023, s. 9.
- 3 CIBULKA, J.: *Velkomoravský kostel v Modré u Velehradu*. Monumenta archaeologica. Praha: Československá akademie věd, 1958.
- 4 VAVŘÍNEK, V.: *Církevní misie v dějinách Velké Moravy*. Praha: Lidová demokracie, 1963.

na raně středověké křesťanství a misijní činnost, tedy i na irské misie na Velké Moravě. Profesor Charles-Edwards, britský historik popisující zejména středověké dějiny a kulturu Británie a kontinentální Evropy, analyzuje a interpretuje irské misie a jejich vliv na středověkou Evropu.

V roce 2023 vyšla v rámci Studia etymologica Brunensia publikace *Irština ve slovanské střední Evropě v raném středověku*, jejímž autorem je docent Bohumil Vykypěl, lingvista specializující se zejména na slavistiku, bohemistiku, sorabistiku a paleoslovenistiku.⁵ V publikaci rozdělené do tří částí – úvodní poznámky, irské stopy ve staroslověnině, irská misie mezi empirií a světonázorem – a závěrečného exkurzu autor zkoumá možné stopy vlivu irštiny a iroskotské misie na slovanštinu v raně středověké střední Evropě. Jedná se o úvahu o tom, co povaha těchto stop může vypovídat o činnosti této misie. V úvodních poznámkách se čtenář seznamuje se samotným tématem působení Irů mezi Slovy. Druhá část publikace pojednávající o irských stopách ve staroslověnině je rozdělena na dvě podkapitoly – 2.1. *Data*, 2.2. *Interpretace*. V podkapitole 2.1. *Data* jsou uvedena slovníková hesla staroslověnských výrazů, které mohly být přejaty z irštiny nebo jí vývojově ovlivněny, a to buď přímým užíváním irštiny misionáři na slovanských územích, anebo nepřímým vlivem překladu křesťanských textů, jejichž autory byli právě irští misionáři. Pod slovníkovým heslem se nachází popis, v jakém prameni či pramenech se konkrétní výraz dochoval, a dále úvahy různých lingvistů zkoumajících danou tematiku. Autor publikace přehledně mapuje jednotlivé hypotézy týkající se konkrétních slov a uvádí argumenty, proč byly teorie o vlivu irštiny na daný výraz aplikovány a proč byly následně vyvráceny.

Příklad hesla z kapitoly *Irské stopy ve staroslověnině – 2.1. Data*:

trъsvęťъ „tříkrát svatý“

Blažek a Gvozdanović (2022) vyslovili odvážnou hypotézu, že staroslověnské *trъsvęťъ* jakož i další staroslověnské, příp. církevněslovanské výrazy s komponentem *trъ-* reflektují vliv intenzifikujícího prefixu, který nacházíme v irštině: srov. stir. *treglas* „velmi šedý“, *treliath* „velmi šedý“, *treoll* „velmi velký“ (s možnými protějšky v britské větvi keltských jazyků); jako jednu z možných cest tohoto vlivu pak připouštějí iroskotskou misii. Mnohem spíše zde ale máme co do činění s kalky odpovídajících řeckých slov s *τριο-* (srov. Schumann, 1958:58).⁶

5 Vykypěl Bohumil, doc., Mgr., Ph.D., DSc. [online]. Dostupné z: <https://ujc.cas.cz/cs/pracovnici/vykypel-bohumil-doc-mgr-ph-d-dsc-profil/>. [cit. 1. 6. 2024].

6 VYKYPĚL, B.: *Irština ve slovanské střední Evropě v raném středověku*. Studia etymologica Brunensia. Praha: NLN, 2023, s. 17.

V podkapitole 2.2. *Interpretace* autor uvádí možné odpovědi na otázku, proč se činnosti irských misionářů zabývat, když z analýzy slovníkových hesel z předchozí kapitoly vyplývá, že stopy irské misie a irštiny samé ve slovanštině raného středověku nejsou valné. Autor vyjadřuje domněnku o nízkém významu vlivu iroškotské misie na starou horní němčinu v porovnání se starou angličtinou. Dále pracuje s možnou variantou příliš specifické povahy činnosti irských misionářů, odlišné od misie anglosaské. Irové měli důvody k používání domácího jazyka včetně domácí křesťanské terminologie. Jejich misie, jak autor uvádí, měla „empatický“ charakter. Irové jako první přešli od křesťansko-latinské slovesnosti ke slovesnosti křesťansko-vernakulární⁷. Z hlediska jazykového kontaktu autor pracuje spíše s předpokladem interference irštiny v jazyce domácího obyvatelstva než přejímání z irštiny do domácího jazyka, tzn. že v lexiku budeme očekávat kalky a minimum výpůjček.⁸

Třetí část publikace nesoucí název *Irská misie mezi empirií a světonázorem* otevírá čtenáři možnost seznámit se s různými známými i méně známými lingvisty a historiky, kteří se otázce působení iroškotských misionářů věnovali. Mezi prvními autor uvádí Inga Reiffensteina a vysvětluje čtenáři opozici mezi franckou a irskou misí a jejich podílem na formování německé kultury v raném středověku. Irové představovali vzor či metaforu hodnot jako autonomie, navíc si cenili jednotlivce a lidového jazyka. Popisován je principiální rozdíl mezi franckou, anglosaskou a irskou formou christianizace, kdy irská spočívala v misionování zdola, formou působení dobrým příkladem mezi lidmi. Už ve středověku se Irům přisuzují vlastnosti výjimečné učenosti či zbožnosti.⁹

Motivace autorů, např. Josefa Cibulky, Rudolfa Turka či Františka Dvorníka, kteří se na iroškotské misie soustředili, bývá někdy až ideologická. Data totiž v případě těchto misí nemluví zřetelně, hrají velkou metateoretickou, metavědeckou, světonázorovou roli. Třetí kapitola je pro čtenáře stěžejní v tom, že se seznámí s různými jmény, názvy děl a zejména, že získá představu o stavu bádání v této oblasti.

Exkurz s názvem *Jak Josefa Cibulku režimně kritizovali a co z toho bylo* je působivým závěrem publikace. Cibulka byl nejen akademikem, ale také knězem. Jeho kniha o kostele v Modré z roku 1958 byla komunisticko-ideologicky problematická.¹⁰

7 Vernakulární jazyk – jazyk místních obyvatel původně v protikladu k latině jakožto společnému a spisovnému jazyku západní bohoslužby a vzdělanců. Viz ZIKÁNOVÁ, Š.: Vliv latiny na češtinu. In: KARLÍK, P. – NEKULA, M. – PLESKALOVÁ, J. (eds): *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/VLIV%20LATINY%20NA%20%C4%8CE%C5%A0TINU#vernakul%C3%A1rn%C3%AD%20jazyk>. [cit. 6. 5. 2024].

8 VYKYPĚL, B.: *Irština ve slovanské střední Evropě v raném středověku*. Studia etymologica Brunensia. Praha: NLN, 2023, s. 25–26.

9 Tamtéž, s. 29.

10 Tamtéž, s. 40.

Vysloužila si ostrou kritiku a výsledkem bylo, že Cibulka nemohl publikovat své další práce (*Křesťanské misie u Slovanů panonských, moravských a nitranských v době poavarské, Velkomoravské kostely ve Starém městě a jejich dějinný význam*), které se chystal zveřejnit už následující rok, tedy v r. 1959. Texty se však dochovaly v Cibulkově pozůstalosti a jejich význam tkví hlavně v tom, že diskuzi na téma působení iroskotkých misí posunuly dopředu.¹¹

Studium historie Velké Moravy mělo a stále má nedozírný význam. Dle názoru recenzentky je velmi důležité se k tomuto tématu vracet. Ačkoliv proběhl už nespočet bádání a bylo vydáno mnoho knižních titulů, stále nacházíme otázky, na které neznáme odpovědi nebo u kterých se jen domníváme, jak to tehdy mohlo být. Jednou z takových otázek jsou i iroskotské misie a na ně navazující problém jejich odkazu ve velkomoravském prostředí. Čtenář může být při čtení publikace trochu zklamán tím, že se z ní nedozvídá jasná stoprocentní fakta, nýbrž je mu předložen text plný hypotéz. Je ale nutné si uvědomit, že se jedná o dávnou historii. Musíme zohlednit dostupnost dochovaných pramenů a předchozích výzkumů, na které dnes můžeme navazovat. Situace to není pro výzkum snadná a pro orientaci laické veřejnosti velmi složitá. Nemůžeme ale nevidět význam všech hypotéz a dat týkajících se období předcyrilometodějské Velké Moravy. Pomáhají nám dokreslit představu o životě našich předků, což s sebou nese velkou hodnotu a motivaci pro další zkoumání nehledě na to, že ona představa může být u každého čtenáře či odborného pracovníka trochu jiná.

Tereza Bojanovská

Literatura:

- CIBULKA, J.: *Velkomoravský kostel v Modré u Velehradu*. Monumenta archaeologica. Praha: Československá akademie věd, 1958.
- VAVŘÍNEK, V.: *Církevní misie v dějinách Velké Moravy*. Praha: Lidová demokracie, 1963.
- VYKYPĚL, B.: *Irština ve slovanské střední Evropě v raném středověku*. Studia etymologica Brunensia. Praha: NLN, 2023, 56 s. ISBN 978-80-7422-923-7.
- Vykypěl Bohumil, doc., Mgr., Ph.D., DSc. [online]. Dostupné z: <https://ujc.cas.cz/cs/pracovnici/vykypel-bohumil-doc-mgr-ph-d-dsc-profil/>. [cit. 1. 6. 2024].
- ZIKÁNOVÁ, Š.: Vliv latiny na češtinu. In: KARLÍK, P. – NEKULA, M. – PLESKALOVÁ, J. (eds): *CzechEncy – Nový encyklopedický slovník češtiny*. [online]. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/VLIV%20LATINY%20NA%20C4%8CE%20AOTINU#vernakul%C3%A1rn%C3%AD%20jazyk>. [cit. 6. 5. 2024].

11 Tamtéž, s. 41.

About the author

Tereza Bojanovská

Masaryk University, Faculty of Arts, Department of Slavonic Studies, Brno, Czechia

bojanovska@mail.muni.cz

<https://orcid.org/0000-0002-2791-0173>

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.

<https://doi.org/10.5817/OS2024-2-20>

(Не) называть вещи своими именами — дело каждого?

РАЖ — российский антивоенный журнал, 2023, № 1. <https://www.ragh2023.com/>. [online]. [cit. 01.03.2024].

«РАЖ» — «Российский антивоенный журнал», возникший в России как реакция на военное вторжение Российской Федерации в Украину. Первый номер журнала вышел в 2023 году.

Издание электронное и анонимное, так как издатель не хочет создавать проблемы для авторов, живущих в РФ. Произведения публикуются под псевдонимами, исключение обещано только авторам, живущим за границами России. В предисловии к журналу указана почта для связи — amirraghev@proton.me, на которую все желающие могут послать свой материал, в переписке с Издателем авторы не обязаны указывать свое настоящее имя. Издатель «РАЖ» не ставит своей целью поиск гениев, не делит авторов на живущих в России и вне ее, ни по каким-либо другим признакам. Издатель приглашает высказаться всех желающих, кроме прославляющих войну и насилие «патриотов», так как у них есть где опубликоваться.

Ввиду того что «РАЖ» невозможно найти в свободном доступе — способ его распространения подобен самиздатовским традициям прошлого века, с той разницей, что распространяется журнал в электронном формате — в данной рецензии больше места будет отведено цитатам, которые помогут читателю составить представление об общей направленности нового издания.